

John Nerbonne en Peter Kleiweg over dialectvariatie, dialectafstanden en dialectindelingen. En een enkele keer lijkt de volgorde van een reeks kaarten niet te kloppen. Dat lijkt in elk geval zeker het geval te zijn met de volgorde van de kaarten op pagina 120-121, in het verder zeer interessante artikel van Vincent Tassenaar en Peter Groote over de Komlos-paradox in Noord-Nederland. Die kleine feilen wegen echter niet op tegen het feit dat men na lezing van het geheel kan concluderen dat er dankzij GIS een veel fijnmaziger en deels gekanteld beeld van het verleden ontstaat. Volgens de redacteurs in hun voorwoord is het dan ook ‘nu al duidelijk’ dat het gebruik van GIS ‘nieuwe ontwikkelingen in het onderzoek van de alfawetenschappen zal inluiden, met andere vragen en onverwachte antwoorden’ (p. 7).

Uit *Tijd en ruimte* wordt niettemin ook duidelijk dat er nog vele obstakels te overwinnen zijn voordat GIS op grote schaal kan worden toegepast. Een van de nadelen van het gebruik van GIS is bijvoorbeeld dat er nog steeds veel werk handmatig moet worden verricht, bijvoorbeeld oude kaarten om te kunnen zetten in bruikbare GIS-bestanden, zoals ook noodzakelijk is bij bijvoorbeeld het in kaart brengen van toponiemen – waarbij overigens mooie resultaten worden behaald, zoals Harm Nijboer demonstreert in zijn bijdrage over microtoponiemen. Het vergt daarom ook heel wat werk voordat het daadwerkelijk verschil kan uitmaken – en dus de benodigde financiën. De financiering van historische digitalisering is nog een grote bottleneck is, zo stellen de redacteurs (p. 16), en ook Hans Mol en Peter Ekamper wijzen in hun bijdrage over HISGIS op de noodzaak van investeringen. GIS kan pas succesvol worden als het mogelijk wordt meerlagige gegevens in te voeren en te vergelijken op een bovenregionale schaal. ‘Schaalvergroting en massale data-invoer zijn ook hier de trefwoorden’ (p. 209). Voor dat doel zijn investeringen nodig, die, zo menen de auteurs, alleen op gang kunnen komen als wetenschappers en wetenschappelijke instellingen zich daarvoor inspannen. Of dat in een tijd van grote bezuinigingen realistisch kan men zich afvragen, maar *Tijd en ruimte* weet in elk geval overtuigend een lans daarvoor te breken.

Henk Looijesteijn

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis

Bastiaan Willink, *De textielbaronnen. Twents-Gelders familisme en de eerste grootindustrie van Nederland 1800-1980* (Zutphen: Walburg Pers, 2010) 256 p. ISBN 978 90 5730 684 6.

Waarom hebben, behalve havenondernemers, textielindustriëlen als enige in hun categorie in de volksmond het predicaat ‘baron’ verkregen? Speelde hun al dan niet vermeend feodaal gedrag en dito levensstijl hierbij een rol? De (internationale) geschiedenis van deze toekenning zou interessant genoeg zijn: een snelle blik in Google books leert dat de eerste vermeldingen in het Nederlandse taalgebied, verrassend, pas uit 1926 dateren. Maar dat is bepaald niet de insteek van Bastiaan Willink in zijn nieuwe boek. De ondertitel geeft het centrale begrip, familisme, aan en tevens de beperking tot de Twents-Gelderse textielindustrie. Willink heeft na een werkzaam bestaan als wetenschapshistoricus zich op de textielgeschiedenis ‘gestort’, mede geïnspireerd door zijn eigen verleden als nazaat van een textielondernemersfamilie te Winterswijk. Dit resulteerde onder meer in studies over zijn familie (2006) en vervolgens over Twentse doopsgezinde fabrikeursfamilies en het familiebedrijf Hofkes (2008). Al deze families

komen nu ook weer voorbij in deze samenvattende studie. Willink biedt eerst een historisch overzicht van de Twents-Gelderse textielnijverheid, dat iets minder dan een derde van het boek beslaat. Deze samenvatting, gebaseerd op een uitgebreide literatuurstudie, gebeurt vooral aan de hand van de opkomst en teruggang van de verschillende families en de daarbij behorende bedrijven. De tanende invloed van doopsgezinde fabrikteurs staat bijvoorbeeld in contrast met de opkomst van joodse ondernemers. De groei van Enschede en de daar thuishorende families ten opzichte van oudere textielcentra als Almelo in de tweede helft van de negentiende eeuw is bepalend voor het verdere verloop. De Enschedese fabrikanten zetten de toon en deze is zakelijk en bars. Willink eindigt het eerste deel met de ineenstorting van de Twentse textielindustrie die naar zijn inzicht ook niet met beter management gekeerd had kunnen worden. In het tweede, kortste, deel werkt Willink het begrip familisme verder uit. De fabrikantenfamilies hielden er een ingewikkeld netwerk op na, waarin naast zakelijke belangen ook niet-zakelijke, familiale banden en belangen een rol speelden. Daarbij was een zevental families leidinggevend, die Willink als kern beschouwt, waarnaast hij nog twee grotere categorieën kent: een binnenring en een buitenring. In het derde, laatste, deel (dat bijna de helft van het boek beslaat) geeft Willink korte biografieën van alle families die tot het netwerk hebben behoord, inclusief korte verwijzingen naar literatuur en bronnen.

Het boek, vooral het eerste deel, biedt een aardige kennismaking met de actuele stand van kennis op het gebied. Het draagt echter door de mijns inziens onvoldoende uitgediepte vraagstellingen en de globale beschrijvingen meer het karakter van een 'work in progress'. Bij zijn historisch overzicht herhaalt Willink nog eens zijn, op zich interessante, stellingen rond de aflossing van verschillende typen ondernemers in de loop van de tijd, maar ik zou zijn visies, onder meer op de teloorgang, graag meer uitgewerkt zien. Ik denk ook dat hij, als betrekkelijke buitenstaander, onvoldoende besef heeft van de verstoorde arbeidsverhoudingen in de Twents-Gelderse textielindustrie die nu nog altijd doorwerken. Het in 2010 verschenen deel van de populaire serie *Twente toen en nu* gewijd aan de textiel, heeft nog steeds geen echt goed woord over voor de bijdrage van de ondernemers: het Van Heek- en het Volkspark, het Rijksmuseum Twente: allemaal mooi en daarvoor onvoorwaardelijke hulde. Dat wil zeggen: hebben de arbeiders dit niet zelf betaald? Ook het begrip familisme zou van mij nog meer detaillering mogen krijgen. Dat afkomst en verwantschapsbanden een belangrijke rol speelden, ook in de zakelijke sfeer, is maar al te bekend. Maar het begrip familisme blijft ook hier te globaal om mij te kunnen overtuigen van de meerwaarde ervan. De niet-zakelijke verbanden als gevolg van gezamenlijke opleidingen en belangstelling, huwelijken, vriendschappen, wederzijds hulpbetoon in de vorm van stages en andere dienstenverlening die culmineerden in de diverse fabrikantenkringen en gecultiveerd werden in sociëtiets- en ander verband: hierover moet mijns inziens nog wel wat meer uitgezocht worden om het belang goed te kunnen duiden. De afgelopen jaren heeft een stroom van textielhistorische ondernemersbiografieën opgeleverd; tijd wellicht voor een goede inkadering, waarin ook internationale literatuur wordt meegenomen.

Jammer genoeg wordt de studie wat ontsierd door de nodige slordigheden als jaartallen die niet kloppen en een ondeugdelijke notennummering. Verder is het taalgebruik niet altijd heel helder en zijn sommige vergelijkingen – zoals die van de thuisweefbedrijfjes van Salomonson met de sociale werkplaatsen in de jaren zeventig – niet erg gelukkig. Het onderwerp krijgt hopelijk een mooi vervolg.